

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jouni Vilkkä

Suomalainen yhteiskunta ja koulutus vuonna 2012

Miten tähän on tultu ja mihin ollaan
menossa?

67462

KASOP2: Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta

Essee

Tampereen yliopisto

Kevätlukukausi 2012

2012-01-12

Tämä essee perustuu Pauli Kaikkosen, Jarno Kinoksen ja Heikki Mäki-Kulmalan luentoihin kurssilla ”Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta”.

Ainakin parin sadan vuoden vallinnut moderni, sekulaari ihmiskuva, jonka suurin osa niin sanotuista länsimaisista ihmisistä edelleen omaksuu, on ytimeltään individualistinen. Yksilöllisyyden ja yksilön vastuun painottaminen on kuitenkin lisääntynyt erityisesti viimeaikoina, oikeistolaisen politiikan ja oikeistolaisen ajattelun suosion levitessä julkisessa keskustelussa. Individualismissa ei sinänsä ole suinkaan mitään pahaa, mutta siihen liittyvä yhteiskunnan ”atomistuminen” sen sijaan on ongelma: yksittäiset ihmiset jäävät irralleen toisistaan. Erilaisten interaktiivisten medioidenkin keskellä yksilö voi olla hyvin yksinäinen. Hänen on myös yksin kestävä paineensa ja kannettava korostetusti yksilöllinen vastuunsa.

Koulutuksen ja tiedon lisääntyessä ”länsimaisten” ihmiset ovat varsin laajasti omaksuneet melko relativistisen arvoajattelun. Sen erinomaisen hyvä seuraus on suvaitsevaisuuden lisääntyminen ja jopa suvaitsevaisuuden vaatimus, joka lienee kaikkien Euroopan valtioiden perustuslakeihinkin jo kirjattu. On kuitenkin edelleen myös niitä, jotka kokevat tämän uhaksi identiteetilleen ja jotka siksi yrittävät määritellä esimerkiksi ”aidon” etnisen suomalaisen. Tämän kuvitelman he asettavat sitten pelkäämiensä ”monikulttuurisuuden kannattajien” vastakohtaksi. Tällainen historiallinen naiivius (Suomi, kuten kaikki muutkin maat, on aina ollut monikulttuurinen) on todella vaarallista. Suomessa se on myös surkuhupaisaa, sillä täällä on Euroopan pienin tai toiseksi pienin ulkomaalaisten osuus. Tietoisuus monikulttuurisuudesta on tietysti lisääntynyt menneistä vuosikymmenistä, koska kommunikaatiovälineet (viimeisimpänä niin sanottu sosiaalinen media) ovat lisänneet ihmisten tiedonsaantia dramaattisesti.

Yhteiskunta on viime vuosikymmeninä sirpaloitunut ja polarisoitunut. Samalla kun jotkut joutuvat tekemään töitä kovassa stressissä ja kasvavalla kiireellä, toisten – kasvavan joukon – ongelmana on pysyvä työttömyys ja syrjäytyminen. Uudet työt korvaavat vanhoja, mutta myös tehtävänä olevan työn absoluuttinen määrä taitaa

vähentyä. Täystyöllisyyden utopian varaan rakennettu yhteiskunta joutuu muuttumaan.

Uusliberalistiseksi sanotun ajattelutavan suosiosta johtuvasta virallisen arvioinnin lisääntymisestä ehkä paras esimerkki taitaa olla yliopistomaailma, jossa nähtävästi resursseja on siirretty ainakin koulutuksesta ja ilmeisesti myös tutkimuksesta niiden arviointiin. Sama ilmiö näkyy muuallakin koulutuksessa. Erona joihinkin muihin maihin Suomessa ei kuitenkaan ole syntynyt juurikaan yksityisiä kouluja turvaamaan edes taloudellisen eliitin lasten kasvatusta. (Ainoastaan päivähoitojärjestelmää alettiin 1990-luvulla voimakkaasti yksityistää.) Voisiko se kertoa eliitin epäluottamuksesta koulutusjärjestelmää kohtaan yleisesti? Mutta monessa muussa maassa koulutusta käytetään kuitenkin myös hierarkian ylläpitoon ja eliitin keskinäiseen verkottumiseen, miksei siis Suomessa? Julkisessa retoriikassa puhutaan elinikäisestä oppimisesta, mutta samalla vähennetään sen mahdollistavia resursseja. Päättäjät ilmeisesti näkevät koulutuksen edelleen lähinnä nuorena hankittavaksi ammattipätevyydeksi.

Koulutuksella ei ehkä enää niinkään pyritä oikeasti kouluttamaan kaikkia korkealle tasolle. Sen sijaan sitä käytetään huippuyksilöiden ja huippuyksiköiden etsimiseen ja tukemiseen, sillä näiltä odotetaan innovaatioita, ”uutta Nokiaa” Suomen pelastajaksi. Koulujärjestelmä ei edistä erilaisuutta ja itsenäistä, luovaa ajattelua, vaan toimii paremminkin nuorten ja aikuisten työttömien varastona. Tässä tuhlataan valtavat määrät potentiaalia, sillä kukaan ei voi ennustaa minkälaisen keksinnöt tai uudet ajattelutavat voisivat olla merkittäviä, tai minkälainen ihminen sellaisen voisi keksiä – kannattaisi lisätä ihmisten luovuutta yleisesti, sillä suuremmasta joukosta näitä ideoita syntyisi enemmän. Olisivatko kaikki uudet ajatukset nykyisen taloudellis-poliittisen järjestelmän edun mukaisia, onkin sitten aivan eri asia.

Suomalainen koulu- ja koulutusmaailma on muuttunut huomattavasti yhden ihmisiän aikana. 1950-luvulla kouluinstituutiossa opiskelemissa olivat 7–14 -vuotiaita. Lähes 90 % heistä kävi koulua 8 vuotta (tai vähemmän) ja lähes 90 % lähti työelämään 15–16 -vuotiaina. Nyt lähes kaikki käyvät peruskoulua 6 - 9 vuotta. Sen jälkeen yli 90 % jatkaa opintojaan lukiossa tai ammattikoulussa - melkein 2/3 ikäluokasta lukiossa. Ammatillisten tutkintojen suosio on kasvussa. Vuonna 1950 yli 85 % suoritti vain 6-vuotisen kansakoulun ja alle 15 % keskiasteen koulutuksen (osa näistä sai tietysti

korkeakoulututkinnon). Nyt yli 80 % suorittaa keski- tai korkea-asteen tutkinnon. Korkeakoulutus on lisääntynyt todella hämmästyttävän paljon. Tämä tietysti tarkoittaa, että opiskeluajat ovat pidentyneet, eikä työpaikoilla juurikaan teinejä nykyään näy. Alle 20-vuotiaat ovat työelämässä nyky-Suomessa harvinaisuuksia.

Koulu ja koulutus ovat muutenkin nykyään ihmeellisen suuressa roolissa yhteiskunnassamme. Suomessa päätoimisesti opetuksen parissa (opettajina tai opetettavina) toimii ainakin 1,37 miljoonaa ihmistä, eli melkein 26 % koko väestöstä (tämän lisäksi on vielä ainakin sivutoimisia opettajia). Opettajia on noin 80 000, oppilaita ja opiskelijoita kaikki asteet mukaan lukien on 1,24 miljoonaa. Näihin lukuihin ei ole edes laskettu erilaisia kaupallisia koulutuksia, työvoimakoulutusta, yritysten sisäistä koulutusta, jne. Usko koulutuksen taloutta edistävään vaikutukseen on siis mitä ilmeisimmin suuri, ainakin joidenkin koulutusten osalta. Tuskin tämä aivan väärä käsitys on. Työn tuottavuus on kasvanut huimasti viimeisen runsaan puolen vuosisadan aikana etenkin maataloudessa ja teollisuudessa. Tästä seuraa työn vähyys noilla aloilla. Joidenkin mukaan nämä vanhat työpaikat ja tehtävät työt korvautuvat toisilla, uusilla työpaikoilla ja uudentlaisilla työtehtävillä. Toisten mielestä näin ei ole, vaan tehtävän työn absoluuttinen määrä oikeasti vähentyy, eikä vain maataloudessa ja teollisuudessa.

Jotta koulutuksella saataisiin aikaan tehokkuuden kasvua, koulutusta halutaan lisätä. Etenkin aiempina vuosikymmeninä sitä pidettiin keinona oman taloudellisen ja sosiaalisen aseman parantamiseen. Pelkkä ylioppilastutkinto oli joskus arvostettu työpaikoilla ja riitti pankissa lainan myöntämisen perusteeksi. Tämä johtui siitä, että lukiolaisten osuus ikäryhmästään oli vuonna 1950 alle 7 %. Tästä se kasvoi suurin piirtein kaksinkertaistuen kymmenen vuoden välein, kunnes saavutti nykyisen tason. Vastaavasti tutkinnon arvo tietysti myös devalvoitui. Koulutusta vaaditaan silti edelleen lisää. Tuleeko toisen asteen koulutus kohta pakolliseksi, osaksi peruskoulua? Ainakin lukioita ja peruskouluja on jo jonkin aikaa tuotu lähemmäs toisiaan. Nykyään lukion arvostus yritysmaailmassa voi olla kyseenalainen ja jotkut puhuvat lukiosta kurssipankkina ammattikouluille. Elinikäisen oppimisen ajatus oli aluksi humanistinen ja kytkeytynyt inhimillisen, henkisen kasvun ihanteeseen. Nykyään se kuitenkin liitetään lähinnä vain talouden ja työelämän jatkuvasti kasvavien vaatimusten täyttämisen paineeseen.

Vaikka suomalaiset yleensä ylpeilevät maansa tasa-arvoisuudella, ei se täälläkään näytä täydellisesti toteutuvan. Koulutus on nimittäin edelleen periytyvää, eli vanhempien koulutustaso määrittelee kaikkien voimakkaimmin lasten koulunkäynnin määrää ja laatua. Ei tietenkään niin paljon kuin joissain muissa maissa, mutta silti. Ei oikeastaan aivan edes tiedetä, mistä tämä periytyminen johtuu tai kuinka sen voisi estää. Pohjoismaissa, Suomi mukaan luettuna, vanhempien asema determinoi lasten koulutusta kuitenkin vähemmän kuin missään muualla. Tasa-arvon toteutuminen on hyväksi koko yhteiskunnalle. Mitä tasa-arvoisempi maa, sitä vähemmän rikollisuutta, erilaisia sairauksia, korruptiota, sitä vanhemmaksi eletään. Myös talous kehittyy paremmin maissa, jotka ovat tasa-arvoisia jopa tuloerojen suhteen.

On epävarmaa, säilyykö tasa-arvo yhteiskunnassamme enää edes nykyisellä tasolla, jos viimeaikaisia kehitystrendejä ei pysäytetä. Opettajien työ on muuttanut luonnettaan siinä missä muidenkin virkamiesten. Siitä on tullut rahassa mitattavien suoritteiden tekemistä, kuten muistakin töistä. Virkamiestöitäkin kilpailutetaan ja ostetaan markkinoilta, ja niiden tuloksellisuutta mitataan jatkuvasti. Koululaisetkin voidaan nykyään mieltää asiakkaiksi, joita koulut ja niiden opettajat palvelevat. Koululaiset (tai heidän vanhempansa) voivat valita koulupalvelujensa tuottajat jossain määrin mielensä ja mieltymystensä mukaan. Tässä on hyviä ja huonoja puolia, kuten useimmissa asioissa. Nyt riittänee huomioitavaksi se, että tällaisen yritysmaailman kilpailuasenteen leviäminen koulumaailmaankin näin syvälle saattaa johtaa entistä visiottomampien ja vaihtoehdottomampien tulevaisuuskäsitysten omaavien sukupolvien syntymiseen ja sitä kautta suomalaisen yhteiskunnan entistä pahempaan taantumiseen ja hyvinvointiyhteiskunnan lopulliseen rappioon.

Päiväys ja allekirjoitus:

Tampere, 2012-01-12

Jouni VILKKA